

Anna-Lena Laurén om Rysslands demoner

Rysslands maktanspråk innehar huvudrollen i varje säkerhetspolitisk analys i Nordeuropa. Samtidigt som västvärlden måste förhålla sig till rysk upprustning finns också en gåta att grubbla över: varför envisas Ryssland med sina maktanspråk, varför satsar man på det militära men inte på att utveckla landet? Hur skall det genomkorruperade landet någonsin bli ett medborgarsamhälle, när tar lögnerna slut? De senaste åren har sett en strid ström av litteratur om Ryssland och om Putins regim. Många av dessa böcker benar igenom strukturer och händelseförlopp, men få närmar sig människorna. Journalisten Anna-Lena Laurén har gett ut en ny bok som med ett fräscht och journalistiskt grepp och med avstamp i vardagen beskriver Ryssland av i dag. *Sammetsdiktaturen – motstånd och medlöpare i dagens Ryssland* inte bara beskriver – den försöker förstå.

Boken grundar sig långt på det självupplevda – Laurén har arbetat länge som journalist i Ryssland och har rest kors och tvärs i landet. En läsare av hennes kolumner och reportage, bland annat i *Dagens Nyheter* och *Hufvudstadsbladet*, känner igen en del av ämnen. Precis som i sin tidigare bok *De är inte kloka de där ryssarna* (2008) skriver författaren ut sin kärlek till Ryssland och ryssarna. Samtidigt döljer hon inte sin irritation över det ständiga relativiserandet av problem. Att förminska, släta ut och relativisera olika förfärligheter är en grundsten i det auktoritära styret och en konsensus om den egna historien saknas. Till exempel Stalins roll är inte klar för gemene ryss.

Laurén illustrerar hur ryssar kan vidhålla två olika sanningar – två varandra uteslutande uppfattningar – samtidigt. Å ena sidan kan de tycka att Rysslands historia är unik och komplicerad och därför kan inte samma regler gälla för Ryssland som för andra. Samtidigt kan de förfäktas att det inte är något särskilt med den ryska historien – grymheter förekommer ju överallt. Denna ”whataboutism” har sina rötter i Sovjetunionen – kritik mot varje missförhållande kan tillbakavisas med att peka på problem i andra länder. Det finns en slentrianmässig intellektuell oärlighet inbyggd i tänkesättet, och sitt förflutna har man ald-

rig gjort upp med. En *Vergangenheitsbewältigung* av tysk modell har aldrig stått på dagordningen och det leder till en förljugen självuppfattning.

Sammetsdiktaturen innehåller en mängd anekdoter och analyser av olika ryska fenomen och Laurén ägnar ett avsnitt av sin bok åt språkets makt. ”Vi förstår livet genom litteraturen” säger ett intervjuobjekt. Personer kan uppfattas som romanfigurer vilket dels ger folk utrymme för stora känslor, dels ger en referensram. Författarna är i högsta grad relevanta, och det ryska samhället har i alla tider försett dem med dramatiskt stoff. Skoleleverna läser fortfarande klassikerna – och lär sig att läsa karaktärer. Alla förstår innebörden av en, säg, *turgenjevskaja devusjka*, en känslig, sann och ren fröken som hon beskrivs av Turgenjev. Samtidigt med att folket i högsta grad kan ses som litterat, förekommer den sovjet-ärvda byråkratryskan. Språket som radar ord efter ord utan sammanhängande mening. Mången tjänstemans liv har hängt på att kunna prata utan att säga något.

Ett annat ämne är den politiska populismen som, enligt Laurén, ryssarna älskar. Den hålls på mattan av regimen som ser till att populisternas ställning inte blir för stark. Samtidigt har högerpopulismen skördat framgångar i väst, och det spelar Putin i händerna. Han kan visa på de problem som populismen målar upp: invandringen, muslimerna, bögar. Även om högerpopulismen i Europa inte är Putins påfund har Ryssland stött den, också ekonomiskt. Denna svartvita världsbild som tär på förtroende och tolerans i våra samhällen duger för Putin att legitimera sig själv med. Att ryssar som flyttar till väst inte flyttar till Polen eller Ungern utan snarare till Västeuropa är givetvis ytterligare en paradox.

De som trots hot om fängelse eller andra repressalier orkar göra motstånd mot det auktoritära samhället har givetvis sin plats i Lauréns berättelse, till exempel miljökamparna som försvarar sina skogar i Sjies för att de inte skall bli en soptipp. Och givetvis Aleksej Navalnyj som är Rysslands kändaste oppositionsledare. Ju mer Kreml försöker marginalisera Navalnyj, desto starkare blir han.

Mest gripande är ändå berättelsen om Jurij Dmitrijev som oförtrutet forskat i NKVD:s arkiv och engagerat sig i utgrävningarna kring Sandarmoch. Han hittar en av de största massgravarna i det forna Sovjetunionen och skapar ”en minnesplats och en plats för

fostran”. Gravarnas offer hade avrättats av Stalins diktatur, men att dokumentera Stalins brott passar inte in i Putins Ryssland med dess historiesyn. Detta leder till myndigheternas häxjakt på Dmitriev som fängslas på falska grunder. Han är 64 år gammal och har fått en dom på tretton år. I ryskt fängelse.

Den ryska regimen känner inte till någon *soft power*, allt handlar om makt och rå styrka. En liten grupp håller hela det ryska folket som gisslan för sin egen makt och rikedom. Laurén hävdar att Ryssland inte är en diktatur – det finns fri press, yttrandefrihet, internet och så vidare. Å andra sidan saknas fria val, och rättsväsendet är genomkorrumpert och godtyckligt. Ryssarna har aldrig upplevt en stabil demokrati och de har fått stå ut med mycket – men det finns tecken på att tålmodet tryter. Folk som protesterar öppet är inte lika rädda som förut, Putin är inte lika stark som han varit. Men vägen till ett öppet samhälle

är lång, framför allt måste Ryssland lära sig att hantera sina egna demoner.

De eviga gåtorna kring Ryssland har inga enkla svar, men för var och en som är intresserad av dagens Ryssland är Lauréns bok värdefull. Den spänner över samhälle och individ, politik och kultur, högt och lågt. Insiktsfull och lärorik men samtidigt lättläst och genom författarens säkra blick för vardagens absurditeter är *Sammetsdiktaturen* också mycket underhållande.

ROBIN G. ELFVING

Denna text har tidigare publicerats på tankesmedjan FriVärlds blogg ”Säkerhetsrådet”.

Anna-Lena Laurén: *Sammetsdiktaturen – motstånd och medlöpare i dagens Ryssland*. Förlaget M, 2021. 185 s.